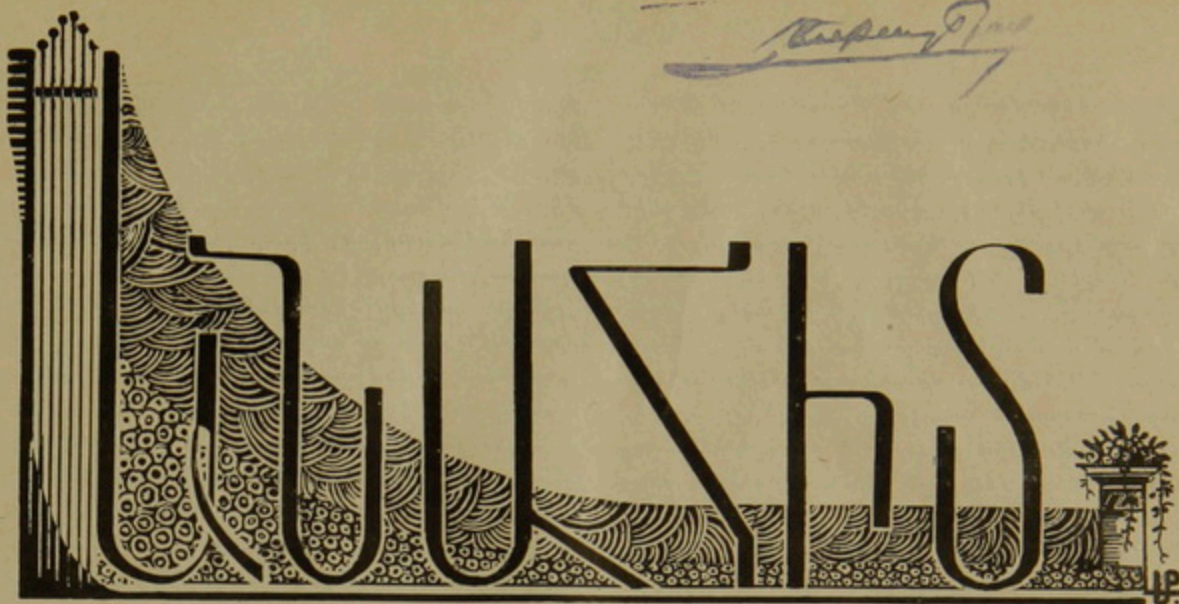

Է. ՏԱՐԻ, ԹԻԻ 5⁶ - ՓԱՐԻՁ

ՍԵՊՏ. - ՀՈԿՏ. 1936

ԽԱԼԴԵՐԷՆԻ ԲԱՆԱԼԻՆ

Պ. ԱՐԳԱՐ ՊԱՅԱԶԱՏ, զոր վերջին անգամ
Երևան գտնուած միջոցիս անձամբ ճանչնալու
հաճոյքն ունեցայ, աշխարհիս ամենէն համակ-
րելի մարդերէն մէկն է: Ուտիացի (Աղուանից
երկրի) Հայ մըն է, որ, բացի «Պալղերէն լե-
զուի բանալին» տիտղոսով բանասիրական աշ-
խատութենէն, հրատարակած ունի նաեւ ու կը
շարունակէ ցարդ հրատարակել սիրուն պատ-
մուածքներ: Իրեն հետ ունեցած տեսակցու-
թեանս միջոցին, ան ինծի խօսեցաւ ուտիերէն
լեզուին վրայ, որ հայերէնէն բոլորովին տար-
բեր լեզու մըն է, (ինչպէս է՝ օրինակի համար՝
Պասքերու լեզուն Գրանասայի մէջ), եւ ըստ ի-
րեն՝ չինարէնի կամ ճարտներէնի հետ որոշ կապ
ունի (?). ըսաւ թէ այդ լեզուի քերականու-
թեան, համաձայնութեան, բառամթերքին վը-
րայ ընդարձակ աշխատութիւն մը պատրաստ-
լու վրայ է, եւ ցոյց տուաւ ինծի բաւական
ստուար ձեռագիր մը զոր աւարտելու համար
ղեւ յաւելուածական ջանքի մը պէտք ունէր:

Անկից ի վեր, խաղական արձանագրութեանց
ինչ ինչ ընթերցումներէ քիչ շատ ծանօթանա-
լով նախահայկական այդ հին լեզուին, կարծե-
ր է նոյնութիւն գտնել այդ լեզուի եւ ուտիերէնի
միջեւ, եւ այդ թէզն է որ պաշտպանեմ է «Պալ-
ղերէն լեզուի բանալին» գրքոյկին մէջ, որ,
հայերէն եւ ռուսերէն շարադրուած, լոյս տե-
սաւ քանի մը ամիս առաջ: Այս աշխատութիւ-
նը, ոչ մասնագէտի մը, այլ «սիրող» բանա-
սէրի մը գործն ըլլալով, անշուշտ իր թերու-
թիւններն ունի. բայց յայտնի լեզուարան
Հրաչեայ Աճառեան, որ յառաջարանը գրած է,
անոր թերութիւններէն մէկ քանին մատնանշե-
լով հանդերձ, անոր հիմնական գաղափարը
ճիշդ կը հռչակէ եւ այդ գաղափարը կը համա-
րի կարեւոր գիւտ մը: Հարցը ունենալով զուտ
մասնագիտական բնոյթ, եւ ես ըլլալով հեթա-
նոս մը այդ մարդին մէջ, խնդրեցի հմուտ բա-
րեկամէս՝ Փրոֆ. Ն. Աղունցէն՝ որ հաճի Անա-
հիտին համար զրադատական մը գրել այս աշ-

խառնութեան մասին, զոր՝ հիմնուելով Աճառեանի հեղինակաւոր կարծիքին վրայ՝ կը ներկայացնէի իրեն իբր շահեկան եւ արժէքաւոր գործ մը: Ուղեցի Աղոնցի պէս ներհուն բանասէրի մը կարծիքն եւս ունենալ այս հարցին վրայ եւ միամտօրէն կ'ենթադրէի որ այդ կարծիքն ալ նպաստաւոր պիտի ըլլար, պարունակելով հանդերձ անշուշտ քննադատական մասեր: Շնորհակալութեամբ ստացայ իր յօդուածը որ սակայն բոլորովին աննպաստ կարծիք մը կը յայտնէ: Առաջին անգամ չէ որ երկու կարող բանասէրներ միեւնոյն նիւթին վրայ տարբեր կարծիք կը յայտնեն: Սալգերէնի եւ ուտիերէնի առնչութեան հարցը՝ այսպէսով՝ աւելի եւս շահեկան կը դառնայ, գիտական հրատապ այժմէականութեան երեւոյթ մը կը ստանայ: Պ. Պայազատի գրէն կ'արտասուէ՝ այստեղ, — որպէսզի Անահիտի ընթերցողները կարենան համեմատել Աղոնցի կարծիքին հետ, — Աճառեանի գրաբար շարադրուած յառաջաբանին էական հատուածին աշխարհաբար թարգմանութիւնը՝

«... Ուտիացի Արզար Պայազատը, միանգամայն հմուտ եւ գիտակ ուտիերէն լեզուի եւ ոչ էլ անտեղեակ խալդերէնի, միանգամայն անկախ կերպով, սոյն աշխատութեան մէջ, մի բոլորովին նոր միտք է երեւան հանում, ցոյց տալով որ խալդերէն լեզուն ուտիերէնն է: Եւ այս բանը ոչ թէ հարեւանցի կերպով, այլ չափազանց հաւաստի եւ ճշգրիտ հաստատութեամբ ապացուցում է: Իր ենթադրութեան ստուգութիւնը ապացուցում են այն օրինակ-10 - 14, 57 - 64 էջերում, խալդերէնը եւ ուտիերէնը դէմ առ դէմ: Այս բառերի թիւը 56 հատ է, որոնցից եօթը (garbi, sidauri, (1)

1) Այստեղ, ինչպէս եւ Աղոնցի յօդուածին մէջ յիշատակուած խալդերէն բառերէն մասնց s-ը սովորական st-ն զանազանուելու (չ-ի պէս հնչուելու) համար՝ նշան մը ունի վերելք. այդ ձեւով s չունեցաւ, այդ զանազանութիւնը կուտանք շեղագիր s-ով միայն: Ծ. Խ.

parubi, alsusini, targini, kalubi, ipkulie) ինձ թուում են կասկածելի, որովհետեւ տարբեր են եւ կամ նշանակութիւնը անձանօթ է մեզ, իսկ մնացած 49 բառերը երբ միմեանց հետ համեմատուեն, իրար բոլորովին համապատասխան դուրս կը գան: Ոչ միայն երկու լեզուների բառերի նմանութիւնն եւ իմաստի նոյնութիւնն է որ զարմանք եւ սքանչանք է պատճառում մեզ, որովհետեւ դա զեռ զարմանալի չէ, երբ մէկը մանրակրկիտ կերպով ուշադրութեան առնի եւ բառերի կազմութիւնը քննի, կը տեսնուի որ բայերի բոլոր խոնարհումները նոյնն են երկու լեզուներում, ինչպէս խալդ. sidiistuni կառուցեց եւ ուրարտ. sidastene կառուցեց, շինեց: Արդարեւ, անկարելի է ասել որ այս բոլորը պատահական է միայն, կամ փոխ է առնուած մէկի կամ միւսի կողմից: Նոյնպէս շատ կէտեր կան, որ անկարելի է մեկնել խալդերէնով, բայց մեկնում են ստոյգ կերպով ուտիերէն լեզուով, ինչպէս խալդ. arxiuruliani — ընտանիք կրկնական, որին համապատասխանում է ուտիերէն լեզուով arxa ընտանիք, տոհմ, որից էլ կրկնութեամբ arxiurulux ցեղն ու մեղը, ազգն ու մագրը:

«Այս բոլորը տեսնելով ու քննելով, համարձակում եմ անուանել Պայազատի գործը «նորակերտ նորանշան չնաշխարհիկ գործ», ինչպէս մեր նախնիքներից մէկն ասել է. եւ այս ոչ թէ վայրապար եմ ասում, այլ դուշակ եմ ուզում լինել, որ իր այս գործը նոր բեւոռագիտութեան անկիւնաքարը պիտի լինի:»

Թելադրութիւնը զոր իր յօդուածին մէջ Աղոնց կը ներկայացնէ Պ. Պայազատին, արդէն՝ ինչպէս ըսի վերեւ՝ իրագործուած է այս վերջնոյն կողմէ քանի մը տարի է ի վեր. Պ. Պայազատի խալդերէն լեզուն նուիրուած մանրամասն աշխատութիւնը արդէն յանձնուած է, ինչպէս իմացանք Երեւանի թերթերէն, Մեղրոնեան Յանձնաժողովին որ զայն պիտի հրատարակէ ի մօտոյ:

Յանկալի է որ ուտիերէնի եւ խալդերէնի առնչութեան թէզին վրայ, որ շատ հետաքրքրական թէզ մըն է, ուրիշ հայ գիտուններ ալ արտայայտէին իրենց կարծիքը: Ա. Զ.